

Aleksandra Głowacka

(Uniwersytet Wrocławski)

Prawo dowodowe w amerykańskim procesie karnym: aresztowanie i zatrzymanie osoby

ABSTRACT

Law of evidence in American criminal procedure: arrest and detention

The author of this paper discusses the issue of arrest and detention of person in the US criminal procedure, including the reasons of using these measures. The paper concerns institutions are unfamiliar to Polish law, such as citizen's arrest or bail bondsman. Development also applies to the problem using weapons by US police, criticized recently practice of stop and frisk, as well as the controversial system of bail. Due to the nature of American law, the author quoted various lawsuits (for example *United States v. Salerno*), which have contributed to consolidating the practice of justice.

Słowa kluczowe: areszt, zatrzymanie osoby, *stop and frisk*, bondsman

Prawo karne materialne (*substantive criminal law*) stanowi część systemu karnego (*system of criminal justice*), obejmującego nadto postępowanie karne (*criminal justice*).¹ Jako proces karny, w doktrynie amerykańskiego prawa karnego, rozumie się ciąg zachowań jego uczestników, zmierzających do wykrycia przestępstwa, wskazania przestępcy, osądzenia go i wykonania orzeczonej kary. Normy regulujące przebieg procesu karnego nie tylko składają się na odrębną gałąź prawa, ale również dyscyplinę studiów prawniczych i określane są jako „procedura karna” (*criminal procedure*), rzadziej zaś jako „proces karny” (*criminal process*) i, zdaniem T. Tokarczyka, najrzadziej nazywane są „procedurą penalną” (*penal*

¹ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie*, Warszawa 2011, s. 230.

proceedings)². Amerykański proces karny charakteryzuje się wieloma odmiennymi cechami, aniżeli postępowania państw europejskich, z postępowaniem kreowanym przez przepisy polskiego Kodeksu postępowania karnego włącznie. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie niektórych z tych odmienności na przykładzie aresztowania oraz zatrzymania osoby podejrzaney.

1. Areszt. Areszt policyjny

Termin „areszt” rozumiany jest jako umieszczenie osoby w fizycznym zamknięciu przez uprawniony do tego organ, skutkiem czego osoba ta ma ograniczone, albo też w ogóle zniesione prawo do opuszczenia pomieszczenia, w którym przebywa, bez zgody organu³. R. Tokarczyk definiuje areszt jako instytucję polegającą na pozbawieniu wolności podejrzanego w celu nałożenia na niego odpowiedzialności mocą orzeczenia sądowego, jeśli zostanie mu udowodnione popełnienie przestępstwa⁴. Amerykański słownik terminów prawnych, *Black's Law Dictionary*, jako areszt określa pozbawienie osoby wolności przez władze prawne w celu poddania go odpowiedzialności za zarzuty kryminalne⁵.

Areszt zastosować można zarówno w stosunku dorosłej, jak i młodocianej⁶. Amerykańska Konstytucja, jak też stanowiąca jej uzupełnienie Karta Praw, nie używa sformułowania „areszt”, a jedynie IV poprawka stanowi o *seizure*, co oznacza konfiskatę, albo ujęcie⁷. Dlatego też, powszechna wykładnia przyjmuje, że słowo „ujęcie” odnosi się nie tylko konfiskaty mienia, ale również do pojmania osoby, a w konsekwencji – i aresztowania. Nie zmienia to faktu, że brak w ustawie zasadniczej wskazanego terminu konotuje trudności interpretacyjne w zakresie pojęcia „aresztu” oraz przesłanek stosowania tego środka⁸. Sprecyzowanie ram aresztu jest istotne ze względu na konieczność określenia uprawnień procesowych zainteresowanego podmiotu – aresztowanie jest bowiem pierwszą formalną procedurą policyjną zakładającą możliwość zastosowania niezbędnej, choć umiarkowanej (*reasonable*) siły fizycznej⁹. Wobec powyższego, orzecznictwo amerykańskich sądów wypracowało kryteria, jakie ułatwiają zakwalifikowanie poszczególnych sytuacji jako

² R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 244.

³ H. Abadinsky, L. T. Winfree, Jr.: *Crime & Justice. An Introduction*, Nelson – Hall Publ., Chicago 1992, s. 169.

⁴ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie*, Warszawa 2011, s. 265.

⁵ *Black's Law Dictionary*, West Publ. Co, St. Paul 1983, s. 57.

⁶ T. Tomaszewski, *Proces amerykański, Problematyka śledcza*, Toruń 1996, s. 133.

⁷ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 133.

⁸ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 133.

⁹ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 133 – 134.

aresztowanie podejrzanego, a w konsekwencji do konstytutywnych składników aresztu obecnie zalicza się:

- 1) pozbawienie aresztowanego możliwości odejścia z miejsca aresztu,
- 2) czas trwania,
- 3) miejsce przetrzymywania,
- 4) aresztowanie przez policję¹⁰.

T. Tomaszewski, analizując amerykańską linię orzeczniczą w materii aresztowania, wyodrębnia następujące cechy: intensywność aresztu, której najistotniejszym składnikiem jest niemożliwość swobodnego odejścia aresztowanego z miejsca aresztu, czas trwania oraz miejsce przetrzymywania¹¹.

Pomimo, że Konstytucja dopuszcza jedynie ewentualność zastosowania aresztu na podstawie nakazu sądowego, w amerykańskiej praktyce ścigania występuje częściej areszt dokonany bez takowego nakazu, przez samą policję – wyróżniamy więc dwa rodzaje aresztu. Wspomniany areszt dokonywany na podstawie nakazu sądowego następuje wówczas, gdy sędzia stwierdzi wystąpienie uzasadnionego podejrzenia dokonania przestępstwa przez daną osobę. W przypadku areszty „beznakazowego”, decyzję o aresztowaniu podejmuje bezpośrednio funkcjonariusz policji, dokonujący zatrzymania – jednakże nawet wówczas w jego świadomości musi narodzić się uzasadnione podejrzenie, że osoba aresztowana jest sprawcą przestępstwa¹². Legalny areszt musi zostać poprzedzony ziszczeniem się trzech warunków: policja przede wszystkim powinna wierzyć, że istnieją dostateczne dowody, wskazujące na dokonanie przestępstwa, za popełnienie którego ma zostać zatrzymany podejrzany, następnie – aresztowanie powinno polegać na pozbawieniu danej jednostki wolności przez policjanta, a ostatecznie, podejrzany musi mieć świadomość tego, że został uwięziony i nie ma możliwości, by mógł swobodnie opuścić miejsce aresztowania¹³. Oczywiście, funkcjonariusz dokonujący zatrzymania, nie musi używać słowa „areszt” – ale całokształt okoliczności nie powinien budzić po stronie zatrzymywanego jakichkolwiek wątpliwości co do rodzaju zastosowanego środka.

R. Tokarczyk zwraca uwagę na istnienie jeszcze jednej formy aresztu – tak zwanego aresztu obywatelskiego (*citizen's arrest*), opartego na prawie zwyczajowym, które jednak należy odróżnić od *common law*¹⁴. Jego istotą jest uprawnienie każdego obywatela do

¹⁰ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 265.

¹¹ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 134.

¹² T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 134.

¹³ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 134.

¹⁴ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 266.

zatrzymania przestępcy na „gorącym uczynku”, to znaczy dokonującego właśnie w jego obecności przestępstwa. Niezależnie, w przypadku niektórych stanów, dozwolone jest dokonanie obywatelskiego aresztu sprawców przestępstw niepopołnionych w obecności aresztującego, jeżeli ów ma zasadne przekonanie o ich popełnieniu¹⁵.

2. Podstawy aresztowania

Podstawą dokonania legalnego aresztowania jest „uzasadnione podejrzenie” (*probable cause*) popełnienia przestępstwa – w praktyce oznacza ono, że istnieją dostatecznie udowodnione informacje, prowadzące rozsądnie myślącego człowieka do przekonania o popełnieniu przez podejrzanego zarzucanego mu czynu¹⁶. Formuła uzasadnionego podejrzenia stała się centralnym punktem odniesienia dla decydowania o dopuszczalności i legalności aresztowania¹⁷. W zakresie pochodzenia wspomnianych informacji, przyjmuje się, że mogą one pochodzić od samego aresztującego, bądź też innych osób (*hearsay*) – świadków naocznych, ofiar, policjantów lub informatorów policji. Korzystanie z działalności takich agentów (informatorów) budzi kontrowersje. Z jednej bowiem strony policja w wielu sprawach nie może posłużyć się oficjalnym źródłem dowodowym, a jednak uzyskuje wiarygodne informacje od agentów lub osób z nią współpracujących. Tymczasem, sędzia decydujący o zastosowaniu aresztu nie ma przecież w zasadne sposobności kontaktu z takimi osobami i dokonania na tej podstawie pełnej oceny celowości i legalności aresztu, ponieważ to wiązało by się z ich zdekonspirowaniem. Nie powinno ulegać wątpliwości, że w praktyce istnieją przypadki, kiedy informator powodowany będzie niskimi pobudkami i motywami oraz okaże się fałszywym źródłem. Na gruncie tego sceptycyzmu ukształtowało się zapatrywanie Sądu Najwyższego, który uznał, że warunkiem oparcia nakazu aresztowania na danych uzyskanych od informatorów, a następnie przekazywanych sądom przez policję, jest wykazanie przez tę ostatnią, że dany agent jest wiarygodny. Wiarygodność zaś ustala się między innymi na podstawie wcześniejszego jego współdziałania z policją, sposobu uzyskania przez niego informacji oraz potwierdzenia jej przez inne jeszcze źródła¹⁸.

W klasycznej i prawidłowej z punktu widzenia obowiązującego prawa sytuacji, istnienie „uzasadnionego podejrzenia”, determinującego zastosowanie aresztu, powinno zostać stwierdzone przez sędziego niższej rangi (*magistrate*) – następuje to po zapoznaniu się

¹⁵ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 266.

¹⁶ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 266; R. M. Perkins, R. N. Boyce: *Criminal Law and Procedure, Cases and Materials*, The Foundation Press, Inc., Mineola 1984, s. 984.

¹⁷ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 135.

¹⁸ Pierwszy raz takie warunki Sąd Najwyższy sformułował w sprawach *Draper v. United States* (1959) oraz *Jones v. United States* (1960).

przez niego z uzasadnieniem wniosku odpowiedniego organu ścigania o aresztowanie (*affidavit*), by następnie wydany mógł zostać nakaz aresztowania (*warrant*)¹⁹. W nakazie takim, będącym poleceniem zatrzymania wymienionej w nim osoby i sprowadzenia jej do sądu, zwykle powinny być zawarte dokładne dane personalne podejrzanego, jeśli są znane – dopuszczalne jest jednak również wskazanie pseudonimu lub cech w inny jeszcze sposób identyfikujących aresztowanego, a także sprecyzowane przeciw niemu zarzuty, z zastrzeżeniem, że za wystarczające uważa się użycie ogólnych określeń, takich jak rozbój czy podpalenie²⁰. Po zastosowaniu aresztowania bez nakazu sądowego, zatrzymany powinien być niezwłocznie doprowadzony do sądu celem sprawdzenia zasadności aresztu poprzez przeprowadzenie wstępnego przesłuchania (*probable cause hearing*). Kiedy okaże się, że aresztowanie zastosowano niesłusznie (*false arrest*), zaktualizuje się tak zwana reguła „wyłączenia dowodu” (*exclusionary rule*), przejawiająca się w fakcie, że dowody uzyskane podczas bezprawnego aresztowania, nie będą mogły zostać wykorzystane w toku procesu²¹. Konsekwencją mogłoby bowiem być złamanie IV poprawki Konstytucji. Warto podkreślić, że ustalenie granic „uzasadnionego podejrzenia” nie należy do prostych zadań. T. Tomaszewski wskazuje, że próby określenia punktu, powyżej którego wina potencjalnego podejrzanego jest na tyle widoczna, że uprawnia do aresztowania, trwają od ponad dwustu lat, a praktyka dowodzi, że można spotkać się z „wieloma dwuznacznymi sytuacjami, stojącymi na pograniczu obu stanów i ich interpretacja może prowadzić do podejmowania przeciwstawnych decyzji procesowych”²². Swoistą wskazówkę kreuje pogląd amerykańskiego Sądu Najwyższego, zgodnie z którym policja posiada uzasadnione podejrzenie, pozwalające pozbawić podejrzanego wolności, jeśli fakty i okoliczności, co do których posiada ona wiarygodną informację, są wystarczające dla utwierdzenia dochowującego staranności człowieka w przekonaniu, że podejrzany dokonał lub jest w trakcie dokonywania przestępstwa²³.

W dużej mierze praktyka przedstawia się w ten sposób, że decyzja o areszcie podejmowana jest przez samego funkcjonariusza policji jeszcze na miejscu przestępstwa, zaś jej celem jest na ogół zapobieżenie oddaleni się domniemanego sprawcy²⁴. Pomimo faktu, że areszt niepoprzedzony nakazem sądowym powinien być wyjątkiem od reguły, *Supreme Court*

¹⁹ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 266.

²⁰ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 137.

²¹ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 266.

²² T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 136; G. F. Cole: *The American System Of Criminal Justice*, Wadsworth Publ. Co., Belmont 1992, s. 278.

²³ *Sprawa Beck v. Ohio*, 379 U.S. 89 (1964).

²⁴ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 137.

of the United States wielokrotnie potwierdzał nie tylko dopuszczalność, ale również celowość stosowania aresztu przez organy ścigania – uczynił to między innymi w sprawie *Carroll v. United States*, 1925. Sąd określał również przesłanki zatrzymania – jak przykładowo, co do podejrzanych o przemykanie narkotyków, wskazał na ich wiek, wygląd zewnętrzny, rasę, sposób zachowania (sprawa *Florida v. Royer*, 1983). Jednocześnie, to samo najważniejsze ogniwo amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości, wprowadziło pewne ograniczenia policji w materii aresztowania i zatrzymania – jak zakaz dokonania aresztu bez nakazu sądowego w domu, chyba, że zwłoka niesie w sobie ryzyko ucieczki podejrzanego (sprawa *Payton v. New York*, 1980).

Badacze problematyki amerykańskiego procesu karnego akcentują wyraźną tendencję do rozluźniania rygorów formalnych tymczasowego aresztowania, prowadzącą do usprawiedliwiania akcji policyjnych i godzenia się na dokonywanie przez nią aresztów nawet bez posiadania przekonującego, uzasadnionego powodu²⁵. Sam Sąd Najwyższy dopuścił wszak w niektórych przypadkach legalność zatrzymywania osób nawet wówczas, gdy istnieje samo tylko umotywowane podejrzenie (*reasonable suspicion*), że dana osoba mogła być zaangażowana w popełnienie przestępstwa²⁶. Niezależnie od kształtu linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, niektóre sądy stanowe dopuszczają dalej jeszcze idące wyjątki. Sąd Apelacyjny Nowego Jorku uznał, że funkcjonariusze policji mogą dokonywać interwencji i zatrzymania osoby nawet wtedy, kiedy posiadane przez nich dane są niewystarczające dla powstania choćby wspomnianego umotywowanego podejrzenia. Sąd skonstatował, że policjanci mają prawo i obowiązek podejść do osoby w celu dokonania jej sprawdzenia na podstawie tak zwanych „możliwych do wyartykułowania” faktów wskazujących, że osoba ta planowała lub była w trakcie dokonywania przestępstwa - co oznacza, że wystarczające jest, aby policja umiała wyjaśnić, dlaczego w ogóle zatrzymała daną osobę²⁷. Podobne tezy, wyrażane przez amerykańskie sądy, stały się odstawą do sformułowania doktryny *stop and frisk* (zatrzymania i obszukania) – o której będzie mowa w dalszej części opracowania.

3. Zatrzymanie i obszukanie

Obok aresztowania, amerykański proces karny wyróżnia inne jeszcze instytucje, a mianowicie zatrzymanie (*stop*) i obszukanie (*frisk*) przechodnia na ulicy. Celem tych działań jest sprawdzenie, czy zatrzymana osoba nie posiada broni, która mogłaby zostać użyta jako

²⁵ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 138.

²⁶ Tak między innymi w sprawie *Terry v. Ohio*, 1968.

²⁷ *People v. de Bour*, 40 N.Y. 2d 210 (1967).

narzędzie przestępstwa²⁸. Każdorazowo, zatrzymanie i obszukanie wiązać się będzie z określeniem danych personalnych zatrzymanego, rozchyleniu i „obmacaniu” jego ubrania. Nie ulega wątpliwości, motyw dokonywania tego typu akcji policji polegać będzie na zapobieżeniu popełnienia ewentualnego przestępstwa. Ich znaczenie prawne różni się od funkcji i waloru aresztowania. Podczas gdy przesłanką dokonania aresztowania jest uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, w przypadku zatrzymania i obszukania mamy do czynienia z podejrzeniem możliwości popełnienia przestępstwa (*reasonable suspicion*).

T. Tomaszewski zauważa, że da dokonania ulicznego zatrzymania wystarczy, że patrolujący teren funkcjonariusz policji podejrzewa, że obserwowana przez niego osoba popełniła przestępstwo na ulicy lub w samochodzie²⁹. Zachowania funkcjonariuszy policji, podejmowane w ramach *stop and frisk*, stały się przedmiotem krytyki ze strony amerykańskiego społeczeństwa. Kontrowersje budził przede wszystkim fakt, że za dokonaniem zatrzymania i obszukania przemawiały niejednokrotnie kolor skóry, czy szeroko ujęty wygląd zewnętrzny. W szczególności, na aspekt dyskryminacyjny zwrócili uwagę Afroamerykanie oraz Latynosi. Chociaż w ostatnim czasie liczba tego typu zatrzymań spadała, nadal wśród zatrzymywanych największą część stanowią mniejszości narodowe. Niektóre dane wskazują, że w około osiemdziesięciu procent przypadków, zatrzymane osoby okazują się być niewinne. Pomimo to, *stop and frisk* nadal pozostaje jednym z podstawowych narzędzi, stosowanych w ramach działań prewencyjnych przez policjantów³⁰.

3.1. Użycie broni

Czynności zatrzymywania, obszukiwania i aresztowania częstokroć wymagają użycia siły fizycznej, a nawet broni. Zazwyczaj będzie to broń palna, stosowana przez policję. Zastosowanie tak radykalnego środka musi być uzasadnione – jednakże również i w tym przypadku trudności przysparza określenie granic między uzasadnionym i nieuzasadnionym zastosowaniem broni. Warto zwrócić uwagę, że w amerykańskiej praktyce policyjnej, w zasadzie aż do 1985 roku, opierano się na wzorach średniowiecznej, angielskiej doktryny *fleeing felon*, dopuszczającej pozbawienie życia agresora czyhającego na cudze mienie lub

²⁸ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 266.

²⁹ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 139.

³⁰ Devereaux, Ryan (February 14, 2012), *Scrutiny mounts as NYPD 'stop-and-frisk' searches hit record high*, The Guardian (London). Retrieved March 29, 2012; <http://www.polskieradionyc.com/?p=24194>, <http://www.greenpointpl.com/stop-and-frisk-zostaje/>.

życie³¹. Według *common law* – zarówno w wersji amerykańskiej, jak i angielskiej – policjant ma prawo użycia broni, jeśli żywi uzasadnione podejrzenie, że uciekający albo stawiający opór popełnił ciężkie przestępstwo. Używanie środków przymusu bezpośredniego przez policję amerykańską regulowane jest przez osobne okólniki dla oddziałów policyjnych poszczególnych stanów, a nawet i miejscowości – a więc w konsekwencji jest to nawet kilkanaście tysięcy aktów prawnych³².

Zwyczajowo wyróżnia się cztery kryteria legalnego użycia broni, a mianowicie:

- 1) każdej broni (*Any Felony Rule*),
- 2) obrony życia (*Defense of Life Rule*),
- 3) groźby użycia niebezpiecznego narzędzia (*Deadly Force*), określonej przez Modelowy Kodeks Karny (*Model Penal Code*),
- 4) zbrodni z użyciem przemocy (*Forcible Felony Rule*)³³.

Nie ulega wątpliwości, że użycie broni przez amerykańską policję nie jest obwarowane rygorami takimi, jak w polskim systemie prawnym. Praktyka tak zwanej „egzekucji bez sądu” spotkała się z kategoryczną krytyką – w okolicznościach ucieczki przestępcy i samoobrony policjanta, w latach 1949 – 1900, policjanci amerykańscy zabili około trzynastu tysięcy ludzi, czyli średnio trzysta siedemdziesiąt osób rocznie. Zranili zaś od trzydziestu dwóch tysięcy do czterdziestu tysięcy osób³⁴. Już w marcu 1985 roku, federalny Sąd Najwyższy w sprawie *Tennessee v. Garner*, wydał precedensowy wyrok, precyzujący zasady użycia broni przez policję właśnie w przypadku ucieczki przestępcy – sąd nie wykluczył oczywiście użycia broni palnej przeciwko uciekającemu w ogóle, jednak stwierdził, że użycie jej przeciwko uciekającemu, ale nieuzbrojonemu przestępcy, narusza IV Poprawkę do Konstytucji, albowiem stanowi środek nieodpowiedni i nadmierny w stosunku do sytuacji. Dopuszczalne jest zaś użycie broni palnej w stosunku do najgroźniejszych sprawców przestępstw gwałtownych, gdy stanowią oni dalsze zagrożenie dla policjantów

³¹ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 267.

³² R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 267. Przykładowo, według okólnika z 1986 roku dla miejscowości Tallahassee w stanie Floryda – Tallahassee Police Departament – środki przymusu bezpośredniego dzielą się na „śmiertelne” (*deadly force*) i „nieśmiertelne” (*non deadly force*), takie jak pałka, gaz, broń elektryczna czy pies. Większą liczbę środków przymusu bezpośredniego wymienia okólnik policji z 1989 roku z Willmae w stanie Minnesota: gaz łzawiący, pałka, kajdanki, chwytaki, dźwignie, uderzenia, boczny ucisk szyi, przedni ucisk szyi, czyli dławienie.

³³ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 268.

³⁴ Inne źródła mówią wskazują, szacując liczbę zastrzeleń na tysiąc osób rocznie, inne jeszcze na od 200 do 400 osób, J. S. Fyfe: *Police Use of Deadly Force: Research and Reform*, „Justice Quarterly”, nr 5, 1988, s. 166 – 167.

bądź innych osób. Wskazane orzeczenie uważane jest za zniesienie przez Sąd Najwyższy „reguły uciekającego zbrodniarza”³⁵.

W materii przytoczonych wyżej statystyk, zwraca się uwagę na fakt, że w porównaniu z częstotliwością bezpośrednich kontaktów policjantów z obywatelami, podane wielkości świadczą raczej o rzadkim stosowaniu broni przez policję, albowiem – posiłkując się dość oryginalnymi argumentami – stwierdzić można, że aby zastrzelić podejrzanego przeciętnie policjant musiałby pracować 193 lata w Portland, 198 lat w Dallas, 694 lata w Nowym Jorku, i aż 7692 lata w Honolulu³⁶.

4. Kaucja – *bail*

Nieco inaczej, aniżeli w świetle polskiego Kodeksu postępowania karnego, kształtuje się w amerykańskim systemie karnym instytucja kaucji.

Wobec faktu, że zastosowanie nawet uzasadnionego aresztu, wywołuje poważne wątpliwości związane z pozbawieniem wolności jeszcze przed wydaniem orzeczenia przesądzającego winę podejrzanego, kaucja stanowi formę uczynienia podejrzanemu pewnej dogodności. *Bail* została przejęta ze starego prawa angielskiego do VIII Poprawki Konstytucji amerykańskiej, która zakazuje żądania od podejrzanych „nadmiernych” kaucji³⁷. Kaucja stanowi finansowe poręczenie złożone przez podejrzanego, osobę, organizację albo zawodowego poręczyciela (*bondsman*), poręczających za niego, że po zwolnieniu z aresztu stawi się on na każde wezwanie władz sądowych. Formę kaucji oraz jej wysokość określa wspomniany już powyżej niższy rangą sędzia, albo też, ale wyłącznie wyjątkowo, policjant – w obu przypadkach po specjalnym przesłuchaniu podejrzanego (*bail hearing*). Kaucja przybrać może nie tylko formę wpłaty pieniężnej, ale również mieć postać zabezpieczenia na nieruchomości lub zobowiązania do wpłacenia kaucji w przypadku niespełnienia jej warunków (*unsecured bail*).

W zakresie ustalenia wysokości kaucji w ten sposób, by nie była ona „nadmierna”, wypowiedział się Sąd Najwyższy, jednak jego poglądy ewoluowały w miarę upływu czasu. Początkowo, w latach 50, Sąd podkreślał prawo do wolności oskarżonych przed skazaniem, oraz fakt, że ograniczenie prawa do kaucji spowoduje utratę znaczenia wywalczonej na przestrzeni wieków zasady domniemania niewinności. W konsekwencji, jako nadmierną uznano kaucję, która byłaby wyższa niż „rozumnie skalkulowana” dla zapewnienia powrotu

³⁵ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 150.

³⁶ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 150.

³⁷ R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie...*, s. 266.

oskarżonego do sądu, przy czym jej wysokość powinna być zbliżona w sprawach o podobne przestępstwa³⁸. Wobec presji społecznej, zmodyfikowano jednak politykę zwalniania za kaucją, a Kongres w 1984 roku uchwalił *Bail Reform Act*, ustanawiający wyjątek od reguły udzielania kaucji. Uznano, że w szczególnych wypadkach, kiedy oskarżony stanowiłby ryzyko dla społeczności, dopuszczalna jest odmowa wyznaczenia kaucji i wynikająca z niej możliwość zatrzymania takiej osoby w areszcie – praktykę tę nazwano aresztem prewencyjnym (*preventive detention*). W sprawie *United States v. Salerno* Sąd Najwyższy potwierdził legalność takiego rozwiązania i skonstratował, że areszt prewencyjny jest konstytucyjnie dozwolony i nie narusza praw do należytego procesu³⁹.

Wymieniona powyżej instytucja *bondsman*, której zadaniem jest zagwarantowanie wpłaty do sądu kaucji w pełnej wysokości, jeżeli podejrzany nie wypełni nałożonych na niego warunków, spotyka się ze znaczną krytyką, związaną z preferowaniem zamożniejszych oskarżonych, którzy z większym prawdopodobieństwem uzyskują zastaw od agenta, obawiającego się straty w przypadku niestawienia się na wezwanie ubogich oskarżonych. Kontrowersje budzi również fakt, że *bosman* ma prawo do poszukiwania oskarżonych, którzy się ukrywają przed wymiarem sprawiedliwości oraz stosowania wobec nich wszelkich skutecznych środków – w tym porwania – w celu sprowadzenia ich do sądu, co niejednokrotnie licować będzie z etyką, a czasami nawet stanowić działania na granicy prawa⁴⁰.

5. Podsumowanie

Praktyki stosowane w materii aresztowania oraz zatrzymania osoby w amerykańskim procesie karnym w o wiele większym stopniu, aniżeli w polskim porządku prawa karnego, determinowane są przez orzeczenia federalnego Sądu Najwyższego oraz sądów stanowych. Oczywiście, uwarunkowane jest to w znacznej mierze samymi różnicami systemowymi. Omówione instytucje immanentnie wiążą się z konstrukcjami niejednokrotnie w ogóle prawu polskiemu nieznanymi (jak *bondsman*). Nauka zagadnień proceduralnych, jak i samo zrozumienie amerykańskich rozwiązań, wymaga studiowania poszczególnych przypadków, to jest analizowania orzeczeń wydanych na tle problematyki aresztu oraz zatrzymania. I tak, dla uzasadnienia idei aresztu prewencyjnego, niezbędna jest znajomość przytoczonego orzeczenia w sprawie *United States v. Salerno*, gdzie prokurator zawnioskował o zastosowanie wobec

³⁸ Sprawa *Stack v. Boyle*, 342 U.S. 1 (1951).

³⁹ *United States v. Salerno*, 481 U.S. 739 (1987).

⁴⁰ T. Tomaszewski, *Proces amerykański...*, s. 144; D. A. Henry, B. D. Beaudin, *Bail Bondsman*, "American Jails" nr 4, 1990, s. 8 i n.

osób podejrzanych o oszustwa, hazard oraz przygotowanie dokonania zabójstwa bezwzględnego aresztu, bez możliwości wyznaczenia kaucji. Następnie, dla uchwycenia punktu zwrotnego w materii polityki używania broni względem osób uciekających przed funkcjonariuszem, konieczne stanie się poznanie treści orzeczenia wydanego w sprawie *Tennessee v. Garner*, w której zastrzelony został piętnastoletni chłopiec, będący uczniem szkoły średniej, nieuzbrojony i niegroźny. Dla określenia rodzajów broni, jaka może mieć zastosowanie, przydatne okaże się studiowanie okólników. Konkludując, nawet dla omówienia wąskiego na tle całego procesu karnego zagadnienia aresztu i zatrzymania, kluczowe jest sięgnięcie do bardzo znacznej liczby źródeł, w tym również do prawa zwyczajowego.

BIBLIOGRAFIA

- Abadinsky H., Winfree L. T., Jr.: *Crime & Justice. An Introduction*, Nelson – Hall Publ., Chicago 1992.
- Cole, G. F., *The American System Of Criminal Justice*, Wadsworth Publ. Co., Belmont 1992.
- Fyfe J. S., *Police Use of Deadly Force: Reasearch and Reform*, „Justice Quarterly”, nr 5, 1988.
- Garner Bryan A., *Black’s Law Dictionary*, West Publ. Co, St. Paul 1983.
- Henry D. A., Beaudin B.D., *Bail Bondsman*, “American Jails” nr 4, 1990.
- Perkins R. M., Boyce R.N.: *Criminal Law and Procedure, Cases and Materials*, The Foundation Press, Inc., Mineola 1984.
- Tokarczyk R., *Prawo amerykańskie*, Warszawa 2011.
- T. Tomaszewski, *Proces amerykański, Problematyka śledcza*, Toruń 1996.